

FOREMNY (71) ai

o oraz e jasne.

comp i sup (7 + 3) (najt)foremniejszy (10); -ejszy (2), -(e)jszy (3).

sg m N foremny, foremniejszy, najforemniejszy (18). ◊ *A* foremny (1), foremn(e)go (1). ◊ *I* foremnym (3). ◊ *f N* foremną, foremniejszą (15). ◊ *G* foremn(e)j, foremniejszej (2); -ej (1), -(e)j (1). ◊ *D* foremnej (1). ◊ *A* foremną, foremniejszą (4). ◊ *I* foremną (1). ◊ *L* foremn(e)j (2). ◊ *n N* foremn(e), najforemniejsz(e) (8). ◊ *G* foremn(e)go (3). ◊ *L* foremnym (2). ◊ *pl N subst* foremn(e), najforemniejsz(e) (5). ◊ *G* foremnych (1). ◊ *A m pers* foremn(e) (1). *subst* foremn(e) (2). ◊ *I m* foremn(e)mi (1).

Sł stp brak, Cn s.v. foremnie, Linde XVI (jeden z tych samych przykładów) – XVIII w.

1. *Kunsztowny, misterny, wykonany z dużym nakładem pracy i znanstwem; gustowny, okazały, wspaniały; artificiosus, elaboratus, exquisitus, factus, superbus* *Mącz* (17) : *Vърzał zamek ná gorze ofobney piękności/ [...] Ony ganki foremne/ ony piękne wieże* *RejWiz* 64; *Hoc factum est affabre, To foremna robotá. Mącz* 113a; *Elaboratum poculum Piękny Foremny kubek. Mącz* 181a; *erudita operatio, Foremna/ miłterna robotá/ albo wypráwá* *Mącz* 359d, 65c, 164a, 217a, 336d [2 r.], 433d; *dobry złotnik/ wziąwłzy Rubin/ kthory łycz był piękny/ ofádą foremną/ folgą/ przyłtrychnieniem / łmelczem / wczyni gi dobrze czudnieyfzy* *GórnDworz* N5v; *RejZwierc* 97; *Colossus – Słup wielki a foremni. Calep* 217b; *KlonWor* 31.

Szereg: »misterny a foremny« [szyk 2 : 1] (3): *Artifices argutiae, Foremne á miłterne łubtyłności* *Mącz* 17a; *Artificiosa pictura, Miłterne á foremne málówánie* *Mącz* 17a, 17a.

2. *Piękny, kształtny, pełen wdzięku; wytworny, zbytkowy; comptus, floridus, scitus, subtilis, venustus* *Mącz* (18) : *młodemu człowieku gdy co foremnego Widzi/ pograwa mu więc łerdeczko do tego. RejWiz* 64; *Byssus, Włzelákye náymyęłfze á nayforemnieyfze płótno* *Mącz* 28b, 247d, 426.

a. *O urodzie człowieka* (5) : *Páni z muru wърzawłzy páná foremnego/ Dam miáłto rzekłá/ iefli będę żoną iego. RejZwierc* 24v; *Venusta facies, Foremny xtáłt. Mącz* 113b; *Nadobny /piękny/ foremny. Mącz* 405b, 372c.

Szereg: »cudny i foremny« (1): *máiąc żonę bárzo cudną y wzrołtu łubtyłnego/ powieđáł káždemu o iey ciáłu bárzo cudnym y foremnym* *BielKron* 100.

b. *O wytwornym stroju* (3) : *Lautitia etiam in vestitu, Foremne miękkie á kółztowne łzáty. Mącz* 186a; *foremną załłonę Swoiey głowie zdziáłáłá* *ZbyłPrzyg* A2, A2.

c. *O języku i sposobie mówienia* (6) : *Floridus Orator, Foremny/ Niepołpolity wymowcá. Mącz* 131a; *práwiechmy ięzyk łwoy/ ácz też nie bárzo foremny/ ták byli zátłoczyli á zániłzczyli/ żechmy mu czáłem łámi włáfnie nie rozumieli. RejZwierc* 210; *Aż mi grzmi we łbie tá Láćiná łkoczna/ Bo foremnieyfza niż náłzá potoczna. KlonFlis* H3v.

Szeregi: »piękny a foremny« (2): *Compta oratio, Piękna á foremna mowá. Mącz* 61d, 188d.

»foremniejszy a wyłtrychniejszy« (1): *Unctior loquendi consuetudo, Foremnieyfzy á wyłtrychnieyfzy łpofob mówienia. Mącz* 503b.

3. *Trafny, akuraty, odpowiedni, dobry, łłuszny, włáściwy; o rzemiełniku: umiejętny, bieęły w sztuce* (16) : *Y dworzány mym zdániem dofyc foremne ma* *RejWiz* 167; *Elocutio figura Rhetorica, To co łie*

wynalázło godnemi a słuźnemi słowy/ olięgnięnie y wyłtrychnięnie foremne. *Mącz* 197c; Eminens virtutis effigies, Náyforemnieyłyzy xtałt cnoty. *Mącz* 207b; foremnieyłyżey Figury/ ku rozłádzieniu ládów/ nád Cynká niemálz *OrzQuin* H3v, H3v marg; Siłá ielzczę tych mieyłc/ s ktorich trefne rzeczenie płynie/ [...] bo y przygrołzká foremna: y zámilczenie ná czás: y zdumienie lie ná co *GórnDworz* S2; Więć teź y tho foremny żárt/ kiedy ktho dla thego/ áby go hámowano/ chce wrzeczy co vczynić/ do czego nigdi woley niema. *GórnDworz* T5v, C3v, Ddv; Także y człowiek pocźciwy/ iákiemilz lie kolwiek przypadki kiloby foremnnemi záfárbuie/ wdzięcznieyłyzy bywa v tych co ie fortuná pieści. *RejZwierc* 21v, 50v, 187; *KochPieś* 59.

W charakterystycznych połączeniach: foremny (-a, -e) kształt [czego], przygroźka, wypoczytanie [czego] żart.

Szeregi: »dobry albo foremny« (1): Artificiosus, Dobry rzemieślnik/ álbo foremny/ Miłsterski. Mącz 17a.

»piękny a foremny« (1): Axioma [...] Piękna á foremna yáka powieść prawdziwa/ którey lie nikt przeciwic nie moze. *Mącz* 22b.

»foremny a wdzięczny« (1): Acroama [...] Sententia álbo foremne á wdzięczne wypoczytanie rzeczi. *Mącz* 2d.

4. Przemysłny, sprytny; chytry, podstępny (3) : *KlonFlis* Dv; Gdy ia z wyłtępkámi walczę ludzkimi/ ty zemną Cicho wiedzilz chytrą niechęć y woynę foremną. *KlonWor* *1v; Zá twoią łprawą oszułt fwoio fałze zdoibi/ W piękny płałczyk/ kiedy co foremneho zroibi. *KlonWor* 1.

5. Dowcipny, wymyślny, śmieszny, ucieszny; zręczny, zgrabny, błyskotliwy (16) : Salse dicta, Foremne, Wyrzeczenie. *Mącz* 86c; tá trefność ktora w wypowiedaniu foremny/ iáko lie co słało záwiłlá *GórnDworz* S2; Tákowych tedy żártow [...] v dworu siłá bywa/ ále tho łá nayforemnieyłyze/ ktore człowieká s przodku nákarwią łtráchu/ a potym wlytško lie w łmiech á krotochwilę obroci *GórnDworz* S6, N8, O, O4v, O6v, P6v, R7, Tv.

N sg f w funkcji orzecznika (2): Foremną y to/ kiedy owo kto wrzeczy niechcąc/ tknie kogo niebárzo znácznym łłowem w ládno. *GórnDworz* R; Teź y to foremna/ dáć to nieprzyacielowi łámemu/ czo on thobie wymuie *GórnDworz* S.

W charakterystycznych połączeniach: foremna (-e) powieść (5), wypowiedzenie, wyrzeczenie.

Wyrażenia: »foremny bałamut« (1): podkałem łię w drodze, Z foremny bálámutem, y łprawcá iákimł. *CiekPotr* 85.

»foremna łęcz« (1): Bullate nugae, Foremną łęcz. *Mącz* 28a.

»foremny sposob [czego]« (2): y dla vlzczknięnia/ y dla pochwalenia/ foremny tho łpofob ielst zátrefnowánia/ kiedi człowiek przyznawlyzo ono/ y potwirdziwlyzo czo kto powiedzial/ ináczey wyłozly/ niź on rozumiał ktho rzekł. *GórnDworz* Q5v, O5v.

6. Według jakiegoś wzoru, formy uczyniony (1) : Decussacio, Foremne włózenie álbo postáwienie ná xtałt kraty. *Mącz* 79c.

Synonimy: 1. wyborny, znamienity; 2. łładki, kształtny, nadobny, piękny, wdzięczny; 3. słuszny, udatny, włáściwy; 4. chytry, podstępny; 5. dowcipny, ucieszny, wymyślny, zręczny.

Cf NIEFOREMNY

